

CHTĚLA JSEM LÉTAT JAKO MOTÝL

Vzpomínky dítěte na holocaust

Chtěla jsem létat jako motýl
Vzpomínky dítěte na holocaust

Napsala:
Naomi Morgenstern
Překlad:
Edward T. Jacobs
Ilustrace:
Avihai Cohen

Věnováno:
Yurekovi Mincovi
Treblinka, 1942
s láskou
od mámy Haliny Ruth

Vydání tohoto díla
bylo podpořeno grantem nadace
The Memorial Foundation for Jewish Culture

Yad Vashem
The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority
The International School of Holocaust Studies
Jerusalem – 1998

Poradci:
Rami Bar-Giyora
Carmit Sagie
Sahulamit Imber
Avraham Millgram

Zvláštní poděkování:
Richelle Budd Caplan
Karen Shawn

Vedoucí výroby v Yad Vashem:
Ayala Appelbaum

All rights reserved Yad Vashem
The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority
The International School of Holocaust Studies

- 1 -

Jmenuji se Hannah. V Polsku, v městečku, kde jsem vyrostla, mi všichni říkali Hanečko.

- 2 -

Narodila jsem se roku 1935 ve městě Biała Rawska, kde spolu Židé a Poláci žili a pracovali po celé generace.

Má babička bydlela ve středu městečka hned vedle tržiště a všichni bratřenci a sestřenice žili v nedaleké židovské čtvrti. Já jsem se svými rodiči, Hershel a Zisel Hershkowitzovými, bydlela na rušné ulici v Białe Rawske hned naproti další židovské rodině.

Mými nejlepšími kamarády byli naši polští sousedé, Mariša, Janek a Baša. Věčně jsme si hráli na schovávanou v zahradě za domem, kde byly v korunách stromů a v křoví ty nejlepší skrývačky. Tam jsem pozorovala hmyz, jak nosí do svých tajných domovů droby jídla. Občas jsem si při hře všimla na zemi broučka, lehla si na břicho a podrobně ho zkoumala, až na mě museli kamarádi zavolat, že se hraje dál.

Na okraji Białe Rawske tekla potůček. V zimě, když zmrzl, jsme se klouzali na hladkém ledu a na jaře, když zase roztál, jsme skládali lodičky z papíru, posílali si je po vodě a pronásledovali je podél břehu, až se nám ztratily z dohledu.

Vždycky jsem byla veselá, usměvavá a velmi oblíbená. Lidé, co mě znali, se se mnou pokaždé zastavili, zeptali se, jak se mám a pohládili mě po kučérách nebo štípli do tváře. Moc ráda jsem zpívala a recitovala polské básně. Pokaždé, když jsme šli s rodiči na návštěvu ke známým nebo příbuzným, mě máma vybízela, abych zazpívala nebo převyprávěla nějaký příběh. Někdy se mi moc nechtělo a raději bych si šla zase hrát ven s dětmi.

Ale pak se začaly dít věci, kvůli kterým jsem všechny ty písně, básničky a hry, které jsem kdysi tak dobře znala, dočista zapomněla. Vypukla strašlivá válka a mé překrásné dětství mělo provždy skončit. Tehdy se mi nadobro změnil život.

- 5 -

Když v září roku 1939 vypukla válka, byly mi čtyři roky. Do městečka vtrhli němečtí vojáci v šedivých uniformách. Ze všeho nejdříve vyhlásili zákaz vycházení. Po dvacáté hodině nesměl nikdo na ulici. Trest čekal každého, koho nachytali venku po osmé.

Jednoho dne jsem se dívala, jak maminka našívá na svůj a tátův kabát žlutou látkovou hvězdu.

Zeptala jsem se: „Mami, co to šiješ“?

Odpověděla: „Žlutou hvězdu, kterou musíme mít na oblečení, když vyjdeme na ulici“.

„To ji musí nosit všichni?“, já na to.

„Jen Židé“.

„Proč“?

„Chtějí to po nás němečtí vojáci“.

„Ale proč“?

„Aby poznali, kdo je Žid,“ odvětila matka netrpělivě.

„Ale proč je tak důležité poznat, kdo je Žid“?

„NETUŠÍM. Nařídili to a my musíme poslechnout“.

Dále celá rozzlobená našívala žlutou hvězdu tátovi na kabát. Nevěřicně jsem na ni hleděla. Měla pevně stisknuté rty a prsty se jí nervózně jen kmitaly.

„Maminko, mám přinést i svůj kabátek?“ zeptala jsem se.

„NE! DĚTI NEMUSÍ!“ A jehla tančila kolem žluté hvězdy v zuřivém tempu.

- 6 -

Toho večera visel mámin černý svrchník a tátův šedý kabát na věšáku vedle dveří. Svítily na nich žluté hvězdy, vpředu i vzadu.

- 7 -

Němci nařídili Židům, aby se v každém městě sestěhovali do vyhrazené části. Židovské čtvrti se říkalo ghetto. V ghettu v Białe Rawske žila s ostatními Židy i babička a mé tety se sestřenicí Chenyou.

Židům bylo zakázáno opouštět ghetto a obchodovat na tržišti. Má matka však byla vyhlášená švadlena, a proto jí povolili dále pracovat. Šila šaty a kostýmky pro všechny dámy z města a také daleko lépe než kdokoli jiný vyspravovala uniformy německým vojákům. Má ubohá matka; trávila nad strojem téměř celé dny. Když si zákaznice přicházely vyzkoušet ušité šaty, sedávala jsem na štokrleti v rohu pokoje a dívala se. Bavilo mě, jak si ženy zkoušely

- 8 -

šaty a ohlížely se ve velkém zrcadle zepředu, zezadu, ze stran a shora dolů a máma kolem nich běhala, špendlila a upravovala. Jako odměnu pak dostávala cukr a jídlo.

I táta mohl dále pokračovat ve svých obchodech. Každé ráno docházel do ghetta a já jsem ho tam často doprovázela. Tatínek vždy vešel do jednoho domu, usadil se za stůl a já se posadila na židli vedle něj. Pak za ním po jednom chodili Židé, kteří si trpělivě vystáli frontu. Jeden přinesl starožitný předmět ze stříbra, další vzácný šperk, jiný zase drahý kobereček. Všichni měli jedno přání: aby jim je otec prodal za hranicemi ghetta.

Táta odcházel z ghetta a prodával tyto předměty na tržišti ve městě. Místo peněz za ně Židům z ghetta přinášel něco málo potravin, ale byly to jen drobty. Židé museli brát za prodané cennosti skutečně vše. Jim by nikdo nezaplátil plnou cenu; všichni věděli, v jaké jsou zoufalé situaci.

Maminka si každé odpoledne odskočila od šití a uvařila obrovský hrnec „polévky.“ Vždy do ní hodila zeleninu a pár kousků špeku a dala ji vařit na kamna v kuchyni. Stávala jsem pak na židli před kamny a vývar míchala velikou dřevěnou lžící, aby se tuk pořádně rozpustil a spojil se zeleninou a kořením. Po chvíli se máma zeptala: „Je dobrá, Hanečko?“ Nabrala jsem si ji

- 9 -

na lžici, pofoukala a vyzkoušela. Když byla hotová, naložila máma celý hrnec na vozík a zavezla ho do ghetta. Tam polévku rozdala hladovějícím Židům.

- 10 -

V noci o svátku Jom Kippur (Den smíření) jsem šla s tátou do synagogy v ghettu. Táta si

oblékl sváteční oblek. Na klopě kabátu měl žlutou hvězdu a pod paží talis (bílý modlitební plášť). Já jsem měla na sobě bílé šaty s květovaným lemem a lakované bílé střívkčky. Děti nastrojené v bílém si hrály na trávníku před synagogou. Všechno bylo tak čisté a upravené.

Táta mě zanechal u vchodu do synagogy a vešel dovnitř. Zůstala jsem u brány a koukala za ním. Uvnitř se tyčily blankytně modré masivní sloupy, které držely vysoký bílý strop. Kolem všech sloupů visely rozvětvené svícny, ve kterých bylo tolik hořících svící, že osvětlily celý prostor. Celá synagoga byla zalitá světlem. Před dlouhými dřevěnými lavicemi stály stovky mužů, všichni zahalení do bílého talisu a modlili se. Vzduchem se nesl pocit svátosti.

Poslouchala jsem hebrejské modlitby a písně. Hebrejštině jsem nerozuměla, ale věděla jsem, že to je můj jazyk; starodávná řeč židovského národa. Po chvíli jsem vyšla před synagogu, kde mě ostatní děti přizvaly ke hře, ale potichu, aby nerušily muže při modlitbách.

O pár týdnů později vypukl mohutný požár, ze kterého šlehaly vysoké, řvoucí plameny.

„Maminko, co to hoří“?

Máma si mě přitáhla a zašeptala: „Synagoga. Němci nám ji vypalují“.

- 11 -

„Ale proč, maminko“?

Objala mě a neodpověděla.

Dodnes mi to vyvstává před očima; všichni ti muži, jak stojí na Jom Kippur v synagoze, zahalení do modlitebních plášťů a modlí se. V paměti mám tento obraz navždy spojený se zničujícím požárem v prázdné synagoze, při kterém se plameny šplhají až ke stropu.

- 12 -

Měla jsem šest let. Byl první školní den v září roku 1941. V Biale Rawske byli pořád ještě Němci.

Mariša, má nejlepší kamarádka, mě vybídla, abych šla do školy s ní. Ráno jsme si daly sraz a šly spolu a se spoustou dalších dětí. Došly jsme k vysoké bráně. Stál u ní školník. Zнала jsem ho; bydlel kousek od nás. Každému žákovi popřál „dobré ráno“ a „hodně štěstí ve škole“.

Mariša vešla branou a když ji školník zdravil, prošla jsem za ní.

„Kam jdeš?“ zeptal se mě.

„Do školy, do první třídy,“ odvětila jsem pyšně a šla dál. Školník mi ale zastoupil cestu. „Ne, ty ne“.

„Ale mně už je šest, opravdu!“

„Jsi Židovka,“ vyštěkl. „Židé nemají právo se vzdělávat. Do naší školy Židé nepatří. Vrať se domů!“

Rozhlédla jsem se. Mariša a ostatní děti stály a poslouchaly. Ozvalo se zvonění. Mariša vběhla s ostatními do školy. Otočila jsem se a odešla. Zastavila jsem se na ulici, přidržela se školního plotu a dívala se za Marišou. Ta vešla do školní budovy a zmizela.

Já jsem neplakala. Myslela jsem na to, že jsem Židovka a že pro mě není místa. Postávala jsem tam tak dlouho, až jsem zůstala úplně sama. Jen já. Začal nový školní rok. Ale ne pro mě.

- 13 -

Šla jsem domů. Tam na mě čekala maminka a široce se usmívala. „Hanečko, kdepak jsi byla?“, zeptala se.

„Ále, nikde, jenom jsem se byla projít“.

„Tak pojď,“ na to máma. „Začal nový školní rok. Čekají na tebe učebnice“.

Zavedla mě do pokoje. Tam už stál tatínek. Na stole se tyčila hromada knih a sešitů. Usmál se na mě a stiskl mi ruku. „Gratuluji, Hanečko. Dnešním dnem nastupuješ do ‘naší školy.’ Hodně štěstí!“

V „naší škole“ vyučovala máma s tátou. To oni mě naučili číst a psát. I já jsem chodila do školy.

- 14 -

Jednoho večera nařídili němečtí vojáci všem Židům, aby si sbalili pár kousků oblečení a něco jídla a shromáždili se ve školní budově ve městě. Tentokrát nepřipustili žádné výjimky. Maminka sbalila dva kufry oblečení a potravin a přidali jsme se k ostatním Židům, kteří přicházeli z ghetta.

Čekali jsme ve třídách. Každou hodinu přišel německý voják a přečetl seznam jmen. Židé,

jejichž jména vyvolal, vyšli ven a nasedli do vozů tažených koňmi, jejichž vozky byly naši polští sousedé. Většinu z nich jsme znali. V dobrých časech před válkou prodávali na tržišti ovoce a zeleninu.

Čekali jsme, až vyvolají i nás. Stála jsem u okna a vyhlížela ven. Viděla jsem, jak jeden soused mé babičky přišel k vozkovi a zeptal se: „Kam to jedeme“?

„Na východ,“ odpověděl mu.

Ten německý voják vyvolal jména mé babičky, mých tet a sestřenic Henie. Máma s tátou plakali, když se s nimi loučili. I já jsem je objala a políbila na rozloučenou, ale neplakala jsem. Slyšela jsem totiž vozku, jak říká „Na východ.“ Tatínek mi kdysi říkal, že země Izrael leží na východě. Strýček Jákob se odstěhoval do Palestiny ještě před válkou a tak jsem si myslela, že opravdu vezou babičku s dalšími příbuznými do země Izrael.

- 15 -

Babička, mé tety a sestřenice Henia vylezly na vůz. Pak se posadily a zmizely mi z dohledu. Byla vidět akorát obrovitá kola vozu a kopyta koní, jak netrpělivě podupávali. Pak přišlo ráno. Německý voják přečetl poslední seznam. Naše jména ale nevyvolal. Byl vydán rozkaz a vozy se daly do pohybu.

Když mamince došlo, že zůstáváme, posbírala všechny balíčky s jídlem, které připravila a běžela za vozem, ve kterém seděla babička a ty balíčky do něj naházela. Běžela za ním tak dlouho, až ho už nemohla vidět přes slzy. Nás nedeportovali, protože Němci chtěli, aby jim uniformy opravovala jenom máma. Uměla to mnohem lépe než kdokoli jiný. Ve městě lepší švadleny nebylo.

Vozy ale nemířily na východ do země Izraelské, jak jsem si myslela; jely jen do východního Polska. Po válce jsme zjistili, že vozy zavezly Židy do města jménem Tomaszow, kde všechny nahnali do vlaků, které je zavezly přímo do Treblinky. V Treblince Němci povraždili všechny Židy z našeho městečka Białe Rawske i s mou babičkou, tetami a sestřenicí Henio.

Ve městě zůstali jen ti Židé, které Němci potřebovali, například švec a sklář. V ghettu zůstaly jen prázdné domy. Krámky v ghettu vybrakovali a to málo, co zbylo, rozkradli zloději. Vtrhli i do fotoateliéru a fotografie Židů a jejich dětí, kteří tam dříve žili a teď byli pryč, poletovaly ve větru.

- 16 -

Maminka mi ušila nové šaty. Tehdy byl večer. Postavila mě na stůl, aby je začistila. Šatičky

byly z modrého sametu s velikým bílým kolárkem a bohatě skládané. Byla jsem hrozně šťastná. Na stole jsem se točila dokola a sukně se kolem mě zvedala a zase klesala. Máma mě napomínala, ať si dám pozor a nespadnu. Ale já jsem dál létala jako motýl.

Tatínek přišel domů. Došel ke mně a sundal mě ze stolu. Na mé nové šatičky se ani nepodíval.

„Musíme pryč,“ řekl. „Potkal jsem Marišina otce a ten mi řekl, že dnes budou deportovat všechny Židy, kteří ještě zůstali ve městě“.

Na otázky nebyl čas. Vyšli jsme z domu a utíkali hluboko do lesa. Došli jsme k jednomu statku. Tam jsme se vplížili do prasečího chlíva a ukryli pod hromadou sena. Ráno za námi přišla statkářka, Polka, a dala nám bochník chleba a pár klobás. Byla to známá paní Mošalkové, naší susedky, která ji přemluvila, aby nás ukrývala v chlívku, dokud budeme mít čím platit. Ten pach cítím ještě dnes. Poslouchala jsem, jak na verandě kokrhají kohouti, vedle statku řehtá kůň a venku šustí listí.

- 17 -

Začínala zima. Mezi stromy v lese svištěl vítr. Pozorovala jsem selátka, jak se tulí k břichu své mámy a říkala jsem si: „Jsem taky v teple, protože jsem tu s maminkou a tatínkem.“ Vzala jsem do náručí selátko, hladila ho a hrála si s jeho drobným, kulatým rypáčkem.

- 19 – 18 -

Nevím, kolik dní jsme se tam už ukrývali, když za námi jednoho rána vběhla statkářka.

„Němečtí vojáci pátrají v lese po Židech. Hrozně se bojím. Co se mi stane, jestli vás chytí tady, na mém statku“?

„Nic se nebojte,“ odpověděl tatínek, „Schováme se tady v jámě“.

„To je k ničemu,“ kvílela ta žena. „To děvče se vyděsí a bude plakat; vojáci vás najdou a se mnou bude konec. Víte, co čeká lidi, kteří ukrývají Židy“.

Na chvíli se všichni odmlčeli. Všichni ztichli, dokonce i prasata. Nehýbaly se ani větve, jakoby i ty pochopily to nebezpečí.

„Už to mám,“ řekla ta žena. „Holku zavážeme do pytle od brambor. Můj syn Saša ji odnese k silnici, jakoby to byl opravdu pytel s bramborami a vy dva se schováte v jámě. Zaházím vás senem a hnojem. Snad Němce ten puch odradí“.

Když jsem si vlezla do pytle, měla jsem na sobě ještě pořád ty nové šatičky, které už ale nijak nově nevypadaly. Byl to fortelný pytel z hrubé, hnědé pytloviny. Pach, který se z něj linul, mi připomněl shnilé brambory v chlívě. V pytli jsem se stočila a opakovala si: „Jsem brambora! Jsem brambora! Nesmím se pohnout. Brambory se nehýbají. Jestli uslyším Němce, nesmím křičet. Brambory mlčí!“ Syn mě měl na zádech až do chvíle, kdy se jeho matka vrátila a oznámila, že Němci odešli z lesa a další nebezpečí nehrozí.

Němci nás nenašli. Vrátila jsem se s rodiči do chliva. Nepřála jsem si nic, než létat jako motýl.

- 20 -

Němečtí vojáci i nadále prohledávali les kvůli Židům. Polka, která nás ukryla v prasečím chlívě, byla vyděšená, že nás najdou a ji potrestají. Trestem za ukrývání Židů byla smrt. Řekla svým rodičům, že si budeme muset najít jiný úkryt. Tatínek ji poprosil, aby se spojila s paní Mošalkovou, naší sousedkou a ta nám slíbila, že najde další skrýš.

O několik dní později jsme uslyšeli u chliva kroky. Cíli vyděšení jsme se ukryli v jámě. Táta nás přikryl senem. Vrata se otevřela.

„Zisel, Hershele.“ Byl to hlas paní Mošalkové. To byla úleva! Posadila se s námi v chlívě a pověděla, že za peníze, které jí táta dal, sehnala jen dva pasy, pro matku a dceru.

„Myslím, že Zisel s Hanečkou by se měly obléci jako máma a dcerka z polské statkářské rodiny a jet k mé sestře, která žije ve Varšavě.“ Paní Mošalková se obrátila na maminku. „Sestra s manželem se dohodli, že vás nechají u sebe“.

„Musíme zůstat pohromadě.“ odpověděla maminka.

„To je nebezpečné,“ na to paní Mošalková, „Jestli chytí Hershela bez pasu, půjde okamžitě do vězení. Bez pasu se neodvážím vyjít ani Poláci, nemluvě o Židech“.

„Hershele,“ řekla maminka tátovi, „připlat' paní Mošalkové, ať ti taky sežene polský pas“.

„Nebud'te bláhová, Zisel. Polský pas se shání ztuha i s penězi,“ řekla paní Mošalková.

„Počkáme, až ho seženete,“ na to máma. „Musíme zůstat pohromadě. Prosím, paní Mošalková, prosím, sežeňte Hershelovi ten pas,“ zapřísahala ji.

- 21 -

„Slibuji, že udělám, co bude v mých silách,“ řekla paní Mošalková a maminka ji dlouze objala.

Té noci, než jsme se v prasečím chlívku uložili ke spánku, nám tatínek řekl: „Zisel a Hanečko, přál bych si, abyste odešly“.

„A co budeš dělat ty?“, zeptala se maminka.

„Chci odejít do lesa a přidat se k partyzánům“.

Vrhla jsem na tátu udivený pohled. Kdo jsou ti partyzáni?

„Hanečko,“ řekl mi, „v lese jsou skupiny polských a židovských vojáků, kteří bojují proti Němcům. Zbraní mají málo, ale vším možným útočí proti německým hlídkám, rozbíjejí koleje a sabotují vlaky, které dovážejí zásoby německé armády. Chci se k nim přidat!“

„Ale to je nebezpečné,“ já na to.

„Nebezpečí číhá všude; i tady v téhle smradlavé díře jsme v nebezpečí. Ale Hanečko, slibuji ti, že si budu dávat velký pozor,“ řekl tatínek s širokým úsměvem a mrknul na mámu.

„Hershele,“ zoufale ho prosila maminka, „počkej ještě pár dní. Mošalková ti možná nakonec ten pas sežene“.

Táta jí ale odpověděl: „Už nemůžeme čekat, Zisel, každý den je nebezpečnější než ten předchozí. Statkářce dochází trpělivost, už by nás chtěla mít z domu. Raději utratíme naše peníze tak, že zaplatíme Skovroneckovým, aby vás ukryli ve Varšavě. Už jsem se rozhodl“.

- 22 -

Ráno pak táta požádal statkářku, aby ještě jednou zavolala paní Mošalkovou a té oznámil, jak se rozhodl. Paní Mošalková mi přinesla venkovské šaty. Sundala jsem si své špinavé nové šatičky a oblékla si pytlovitou, pruhovanou sukni, širokou blůzu a hlavu si ovázala velkým šátkem.

Paní Mošalková předala mamince naše pasy a byly jsme připraveny k odchodu. Táta si mě přitáhl a zašeptal mi do ucha, „Hanečko, až bude po válce, přijdu si pro vás.“ Když táta odešel, hořce jsem plakala.

Syn paní Mošalkové nás zavezl v žebříňáku na nádraží, odkud jsme jely vlakem do Varšavy. Kontrola dokladů proběhla hladce a tak jsme ke Skovroneckovým dorazily v pořádku.

Byla jsem si jistá, že i tatínek došel do lesa živý a zdravý. Mýlila jsem se. Později jsme se dozvěděli, že tátu chytli v lese a zabil. Na konci války si pro nás nepřišel, jak mi slíbil.

- 24 -

Ve Varšavě nikdo nevěděl, že jsme s mámou Židovky. Bydlely jsme v ulici Zelzenah 64 v šestém patře s rodinou Skovroneckových. Pan Skovroneck byl elektrikář a paní Skovronecková prodávala na tržišti mýdlo. Jejich dvě dcery, Hanka, které bylo třináct a desetiletá Baša, chodily do školy.

Žily jsme u nich dva roky.

Dva roky jsem z toho domu nevyšla.

Dva roky jsem se neprošla po bytě.

Dva roky jsem se ani nepřiblížila k oknu – vždycky jsem se plazila pod ním.

Celé dva roky si Hanka s Bašou nepřivedly domů žádné kamarádky. Měly přísný zákaz komukoli prozradit, že u nich bydlíme. Bylo to tajemství, které bylo otázkou života a smrti.

Máma měla za úkol uklízet v bytě. Také vařila mýdlo a paní Skovronecková ho prodávala na tržišti. Navíc všem vyspravovala oblečení. Večer pomáhala holkám s úkoly. Zнала jsem odpovědi na mnoho otázek, které jí děvčata pokládala, ale mlčela jsem, abych je nerušila nebo nenazlobila.

Vždy ráno, když všichni odešli, jsem si připadala jako královna. Zalévala jsem květiny, které mi dala paní Skovronecková. Četla jsem si knížky, co patřily holkám, lezla po čtyřech pod okny a poslouchala hlasy dětí, které si hrály na dvoře. Taky jsem s mámou mluvila šeptem, aby nás nikdo neslyšel.

- 25 -

Sedávala jsem u dveří a poslouchala, jak lidé chodí po schodech nahoru a dolů. Rozeznala jsem kroky Skovroneckových. Věděla jsem, kdy se mají vrátit a bedlivě sledovala dveřní kouli, kdy se otočí – to byl signál, abych otevřela. Ani jeden ze Skovroneckových nikdy nezazvonil ani nezaklepal. Když někdo zaklepal nebo zazvonil, měla jsem pocit, že jsem zklamala, že jsem neslyšela kroky na schodišti. Čekala jsem potichu a celá napjatá, dokud kroky zase neodezněly.

- 26 -

Byt Skovroneckových byl nedaleko varšavského ghetta, kde museli žít Židé. Bylo to vůbec největší židovské ghetto. Paní Skovronecková pověděla mamince, že viděla Židy, kteří proklouzli z ghetta a přišli na tržiště. Mluvili o přelidnění, hladu a nemocech. Prý odvázejí Židy z ghetta ve vlacích. Paní Skovronecková říkala, že podle lidí na tržišti se v ghettu něco stane.

Jednou v noci, když všichni spali, jsme uslyšely, jak z ghetta vycházejí zvuky výbuchů a nebe se zbarvilo doruda. Nemohla jsem si pomoci, musela jsem se jít podívat z okna. Maminka stála vedle mě. Nemluvily jsme, jenom jsme plakaly.

Věděli jsme, že těch pár Židů, kteří ještě přebývali v ghettu, bojovalo s Němci ze všech sil. Židé neměli téměř žádné zbraně, na rozdíl od Němců s jejich puškami a tanky. Ti Židé neměli nejmenší šanci.

Jednou v noci ohlásily sirény letecký poplach. Němci bombardovali ghetto ze vzduchu. Skovroneckovi a všichni ostatní nájemníci seběhli dolů do krytu. Já s maminkou jsme zůstaly v bytě. Máma mě zalehla a nařídila mi, abych se nedívala, ale já jsem stejně vykukovala. Oknem jsem viděla, jak se sypou bomby. Byla jsem vyděšená. Ty bomby nebyly kulaté, jak jsem si představovala, spíše měly tvar láhve. A tak jsme tam obě ležely, dokud bombardování neustalo.

- 27 -

O několik dní později nám paní Skovronecková pověděla, že v ghettu nezůstal jediný Žid a že celé lehlo popelem. Poláci na tržišti prý rozebírali, jakou měli Židé z ghetta odvahu, že se postavili Němcům.

- 28 -

Nikdo nemohl vědět, že se s mámou ukrýváme u Skovroneckových. Vždy, když měli Skovroneckovi hosty, jsme se s maminkou schovaly do skříně. Jednou, když přišel jakýsi nečekaný host, jsme s mámou neměly ani čas doběhnout ke skříně a tak jsme skočily do uhláku a paní Skovronecková na něm seděla, dokud host neodešel. Stávalo se, že jsme se musely bez hnutí a beze slova krčit ve skříně celé hodiny. Tam jsem si představovala, že jsem maličký elf, který žije v lese a má modrý obleček a červený klobouček s bambulkou. Pila jsem rosu z lesní půdy, procházela se kolem květin a hádala jejich jména podle vůně.

- 29 -

Kdyby přišli němečtí vojáci hledat Židy a došli by až do čtvrtého patra, měly jsme s mámou seběhnout do pátého a skočit. Tak by Němci nemohli zjistit, že jsme přišly z bytu Skovroneckových a potrestat je, že nás ukrývali. Jednou skutečně Němci vtrhli do domu a za chvíli byli ve čtvrtém patře. Maminka mě vzala za ruku a už se mnou chtěla sejít do pátého patra, jak jsme slíbily, ale zastavila ji Hanka Skovronecková. Vytáhla vysoký žebřík a nechala nás vylézt na střechu. Tam jsme seděly ztuhlé strachy asi hodinu, než nás zase Hanka zavolala. Němci došli do pátého patra a odešli.

S maminkou a Hankou jsme tančily po bytě jako pominuté. Byl to tanec štěstí, tanec vítězství nad silami zla.

- 30 -

Když válka konečně skončila, bylo mi deset let. S mámou jsme nasedly na vlak do našeho městečka Białe Rawske a modlily se, abychom tam našly tátu nebo aby přežil alespoň někdo z naší rodiny. Do vlaku nastoupil taky náš starý soused, Polák. Myslela jsem, že bude mít radost, že nás vidí, ale on nás akorát počastoval bezvýrazným pohledem.

V Białe Rawske došly jsme až k našemu bytu. Nahlédla jsem do něj oknem. Všechno zůstalo tak, jako bychom bývali nikdy neodešli. Ale u našeho stolu seděla nějaká polská rodina. Už to nebyl náš byt. Jako bychom tam nikdy ani nežili.

Šla jsem za svou kamarádkou Marišou a máma se vydala ke statkářce, která nás ukrývala v prasečím chlívkou, jestli neví něco o tatínkovi. Ale Mariša už nebyla moje kamarádka. Od té doby, co jsme hrály na schovávanou ve stromoví za naším domem se toho stalo příliš mnoho a příliš mnoho se změnilo.

Máma se vrátila od statkářky a nevyšlo z ní jediné slovo. Nemusela jsem se ani ptát. Zůstaly jsme samy, jen maminka a já. Táta zmizel. Babička zmizela. Zmizeli i všichni naši strýčkové, tety, bratřenci a sestřenice. Ze všech Židů z městečka zůstalo jen třicet pět dospělých a dvě děti, a z nich jsem jedno byla já.

Příštího rána jsme z Białe Rawske odjely.

Navždy.

- 32 -

Přestěhovaly jsme se do jiného města. Maminka rozhodla, že nikomu neřekneme, že jsme Židovky. Máma pracovala jako šička a já navštěvovala polskou školu. Chodila jsem s

ostatními dívkami ze třídy do kostela a učila se o katolické víře. Jednou se nás kněz na cosi zeptal a odpověď jsem znala jen já. Kněz se usmál a řekl: „Hanečko, kdybych nevěděl, že jsi katolička, přísahal bych, že ti na ramenou sedí židovská hlava“.

Když mi kněz řekl tato slova, začala jsem přemýšlet o svých židovských kořenech. Došlo mi, že jsem Židovka a že to už dále nemohu skrývat. Hned jsem šla domů a poprosila maminku, jestli bych nemohla přestat předstírat, že jsem katolička. Chtěla jsem se přestěhovat do obce, kde žili ostatní Židé a máma souhlasila.

Nedlouho poté jsme se přestěhovali do Lodže. Byl pátek. Procházely jsme se s maminkou po ulicích a v jednom okně jsme zahlédly hořet dvě svíce.

„Je večer šábesu,“ řekla tiše máma.

Zaklepala na dveře. Když se otevřely, dýchla na nás vůně koření a ryby, která se pekla v kuchyni. Máma se dala do pláče a objala ženu, která otevřela. Zase jsme byly mezi Židy.

- 33 -

Máma se v Lodži seznámila s Josefem Kupershmitem, Židem, který ve válce přišel o ženu a dcerku. Vzali se a Josef se stal mým novým otcem. O rok později se narodil Avraham, můj bratr.

Josef mi připomněl, že mé hebrejské jméno zní Hannah. Od té doby jsem všem říkala, že se jmenuji Hannah, ne Hanečka. Tolik jsem cítila, že jsem součástí židovského národa, že jsem netoužila po ničem jiném, než se dostat do země Izraelské. Přidala jsem se k mládežnické skupině s názvem „HaChalutz“ (Pionýr) a tam si vyslechla o zemi Izraelské mnoho příběhů. Modlila jsem se, abych se tam dostala. Věděla jsem, že má rodina nezůstane v Polsku. Všem jsem vykládala, že se přestěhujeme do Izraele a že nikam jinam nechci.

- 34 -

.28ledna 1949 jsme dopluli do Izraele. Naše loď „HaAtzmaut“ (Nezávislost) připlouvala do přístavu v Haifě a já zahlédla horu Carmel a věděla jsem, že jsem konečně doma.

Se svými rodiči jsem žila v Tel Avivu a studovala na zdravotní sestru. Dnes pracuji v Tel Avivu právě jako sestra. Jsem provdaná za Yitzchaka Gofrita.

- 35 -

Máme syna Oferu. Ofer je lékař a žije se svou ženou Dafnou a dětmi Shani, Gal a Benem v

Jeruzalémě. Moje maminka Zisel prožila dlouhý život a šila tak dlouho, dokud jí sloužil zrak.

Na Skovroneckovy jsme nikdy nezapomněly. Bylo jim uděleno vyznamenání a medaile „Spravedliví mezi národy“ a na jejich počest byl v Yad Vashem v Jeruzalémě zasazen strom

- 36 -

Vyprávěla jsem vám malou část příběhu, který v sobě nosím. Velmi ráda zodpovím vaše otázky nebo si poslechnu, co si o mém příběhu myslíte. Prosím, napište mi do Izraele. Zde je má adresa:

Hannah Gofrit

Pinsker 54

Tel-Aviv 62261, Izrael

Těším se, až se mi ozvete.